

SEZIONE 1.

TEORIA ECONOMICA, ECONOMIA MACRO E REGIONALE

DOI 10.36074/logos-19.12.2025.001

ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ З УКРАЇНИ: ДИНАМІКА, ПЕРСПЕКТИВИ, КЛЮЧОВІ УМОВИ ДЛЯ ПОВЕРНЕННЯ ТА РЕІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ

Жовнір Світлана Михайлівна¹

1. кандидат географічних наук,
старший науковий співробітник відділу соціоекономіки праці
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», УКРАЇНА
ORCID ID: 0009-0001-5919-5207

Сучасний етап розвитку України характеризується посиленням ризиків для функціонування людського капіталу в умовах невизначеності щодо термінів закінчення повномасштабної війни, гарантій безпеки та майбутнього відновлення країни. Однією з найбільших загроз для відтворення і розвитку людського капіталу є інтенсивний виїзд за кордон українських громадян працездатного віку, дітей і молоді, яка вступає у працездатний вік. Інтенсивність відтоку населення залежить насамперед від безпекової ситуації, доходів та умов життя в Україні, адаптації вимушених переселенців на поточних місцях проживання, політики зарубіжних країн щодо надання тимчасового захисту та довгострокової інтеграції в приймаючі суспільства.

Подальша ескалація, локалізація і тривалість конфлікту безпосередньо впливають на динаміку міграційних потоків. Очікуване погіршення безпекової та соціально-економічної ситуації в Україні мотивує населення за можливості залишати країну, отже процес втрати людського капіталу внаслідок вимушеної міграції триває. Так, за даними агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН), якщо станом на жовтень 2025 р. число громадян, які виїхали з України після повномасштабного вторгнення, наближалось до 5,8 млн осіб, з яких близько 5,2 млн осіб фіксували в країнах Європи, то станом на грудень 2025 р. число вимушених українських мігрантів у світі зросло, наблизившись до 5,9 млн осіб, з яких понад 5,3 млн осіб зафіксовано в країнах Європи [1].

Радою Європейського Союзу було ухвалено імплементаційне рішення 2022/382 від 4 березня 2022 р. – ключовий документ, який активував Директиву ЄС про тимчасовий захист 2001/55/ЄС для надання негайного притулку та прав

людям, які рятуються від російського вторгнення в Україну, що включає право на проживання, доступ до роботи, житла, медичної допомоги та освіти в країнах-членах ЄС [2]. Активація Директиви призвела до масового надання тимчасового захисту вимушеним переселенцям, чисельність яких швидко зростала упродовж 2022-2023 рр. У період 2024-2025 рр. кількість бенефіціарів тимчасового захисту в ЄС залишалась відносно стабільною, коливаючись в межах 4,3-4,4 млн осіб, кількість нових рішень про надання тимчасового захисту суттєво зменшилася порівняно з попередніми роками.

Ситуація різко змінилась після прийняття урядом України в серпні 2025 р. постанови, яка надає чоловікам віком від 18 до 22 років включно право безперешкодного виїзду з України. Упродовж вересня 2025 р. країни ЄС видали 79,2 тис. нових рішень про надання тимчасового захисту, що є найвищим показником з серпня 2023 р. У вересні 2025 р. щомісячна частка дорослих чоловіків серед осіб, яким було надано тимчасовий захист, зросла на 18,3 в.п. порівняно із серпнем 2025 р., склавши 47,1%. Тенденція тривала й у жовтні, коли щомісячна частка дорослих чоловіків сягнула 50% [3]. Під час триваючої повномасштабної війни збільшення виїзду молодих чоловіків, які вступають у працездатний вік, поглиблює дефіцит робочої сили на національному ринку праці й несе додаткові загрози для обороноздатності держави.

За інформацією Євростату, станом на 31 жовтня 2025 р. понад 4,3 млн вимушених мігрантів з України перебували під тимчасовим захистом в ЄС. У розрізі країн ЄС найбільшу кількість бенефіціарів тимчасового захисту з України прийняли Німеччина (1,2 млн осіб; 28,6% від загальної кількості в ЄС), Польща (965 тис осіб; 22,5%) і Чехія (393 тис. осіб; 9,1%). Враховуючи, що підстави для тимчасового захисту зберігаються, Європейська Рада вчергове продовжила тимчасовий захист для категорій переміщених осіб, зазначених в імплементаційному рішенні (ЄС) 2022/382, до 4 березня 2027 р. [4].

Водночас визначено загальні рамки скоординованого підходу ЄС для забезпечення «м'якого переходу» від статусу тимчасового захисту до альтернативних правових підстав проживання в країнах-членах ЄС або добровільного повернення в Україну. Перехід має бути плавним, аби уникнути ситуації, коли мільйони людей одночасно втратять правовий статус.

Державам-членам рекомендовано надати українцям можливість змінювати статус на національні дозволи на проживання у разі відповідності певним умовам. Це може бути дозвіл на проживання з метою: працевлаштування, зокрема для висококваліфікованих працівників (наприклад, через EU Blue Card, Single Permit); навчання (студентські візи, дозволи на професійну підготовку); возз'єднання сімей (якщо члени сім'ї вже легально проживають в ЄС); підприємництво.

SEZIONE 1.

TEORIA ECONOMICA, ECONOMIA MACRO E REGIONALE

Іншим напрямком є сприяння добровільному поверненню в Україну. ЄС спільно з українською владою розробляє програми підтримки добровільного повернення та реінтеграції, які можуть включати: ознайомчі поїздки в Україну; фінансову та логістичну допомогу при переїзді; збереження на обмежений період доступу до житла, медицини та освіти для учасників програм повернення; інформаційні кампанії про умови повернення та підтримку; захист вразливих категорій осіб, які не зможуть одразу повернутись в Україну через особливі потреби (медичні показання, навчання дітей у школах ЄС).

Результати проведених досліджень свідчать про загальний тренд на зменшення частки вимушених мігрантів, які планують повертатись в Україну. За даними соціологічних опитувань, проведених агенцією Info Sapiens на замовлення ЦЕС у 2022-2024 рр., частка респондентів, які точно планують повернутись, зменшилась з 50% у листопаді 2022 р. до 20% у грудні 2024 р. Ті респонденти, які раніше точно або скоріше за все планували повертатись, змінили свої наміри у бік неповернення [5].

За результатами дослідження аналітичного центру Cedos та моніторингових візитів Офісу Омбудсмана до країн ЄС, 25% українських вимушених мігрантів планують повернення додому, 16% хотіли б жити на дві країни (частину часу жити за кордоном, а частину – в Україні), 38% хотіли б залишитись за кордоном, 21% респондентів залишаються в стані невизначеності. При цьому, третина тих, які не планують повертатись, також хотіли б переїзду до країни їхнього перебування близьких з України [6, с.60].

Збереження високих безпекових ризиків, погіршення економічних умов в Україні й водночас продовження термінів тимчасового перебування в ЄС або перехід на національні дозволи на проживання, вірогідно спонукатимуть населення й надалі залишати Україну та стримуватимуть активне повернення вимушених мігрантів у найближчій перспективі. За прогнозом НБУ, чистий вплив населення у 2025-2026 рр. триватиме (близько 0,2 млн осіб щороку), лише у 2027 р. розпочнеться чисте повернення мігрантів, однак доволі повільне (близько 0,1 млн осіб) [7, с.51].

Повернення вимушених мігрантів та їхня успішна реінтеграція в приймаючі громади вимагає комплексного підходу, який охоплює як державну політику, так й ініціативи на місцевому рівні. Ключовою умовою, що впливає на рішення про повернення, є безпекова ситуація, при цьому в більшості випадків у пріоритеті безпека дітей. Важливими стимулами є збереження родинних і товариських зв'язків, патріотизм, любов до Батьківщини. Окрім цього серед умов повернення – наявність доступного житла, у тому числі програм пільгового кредитування або оренди, можливість реалізації трудового і творчого потенціалу, гідної праці з конкурентною

заробітною платою, забезпечення доступу до якісних освітніх та медичних послуг, можливість отримання соціальної підтримки, психологічної допомоги у разі необхідності.

Для успішної інтеграції вимушених мігрантів необхідною є робота як на міжнародному рівні (розробка Україною спільно з міжнародними партнерами програм підтримки добровільного повернення та реінтеграції), так і на регіональному та локальному рівнях (інтеграція в громади, заохочення участі у місцевих проєктах, сприяння соціальним та бізнес-ініціативам через грантове фінансування, створення центрів реінтеграції, де можна отримати необхідну інформацію та допомогу).

Вагому роль у процесах повернення та реінтеграції мають відігравати цифрові рішення, які пропонують ефективні інструменти для інформування, надання послуг та підтримки адаптації до життя в Україні, допомагають подолати бюрократію та відстань. Серед основних напрямків розвитку цифрових рішень:

1. Цифрові портали послуг – створення комплексних онлайн-платформ, які діють за принципом «єдиного вікна» для всіх потреб реінтегрантів (наприклад, подальший розвиток порталу та застосунок «Дія» з інтеграцією спеціалізованих сервісів).

2. Цифрові освітні рішення – забезпечення безперервності освіти та професійної підготовки для дорослих і дітей (онлайн-школи, платформи дистанційної освіти, курси та навчальні програми).

3. Автоматизована соціальна підтримка – використання цифрових систем для прискорення соціальних виплат, розробка інтелектуальних систем для надання цілодобових консультацій з правових питань, процедур реінтеграції, чат-боти, електронні петиції й інші цифрові інструменти для зворотного зв'язку.

4. Розвиток «розумних міст» – інтеграція цифрових технологій на рівні громад для створення комфортного та безпечного середовища, онлайн-доступу до муніципальних послуг.

5. Цифровий маркетинг та комунікації – використання таргетованої реклами, соціальних мереж, контент-маркетингу, соціальні PR-кампанії, робота з лідерами думок, що допомагають адресно доносити релевантну інформацію, будувати довіру, пропонувати конкретні рішення.

Цифрові технології дозволяють налагодити ефективну комунікацію, інформувати про реальні можливості та зменшувати страхи, пов'язані з поверненням, доповнюючи такі основні стимули, як безпека, житло та робота. Важливо висвітлювати історії успіху українців, які вже повернулись та інтегрувались, інформувати про відновлення інфраструктури, культурне життя

SEZIONE 1.

TEORIA ECONOMICA, ECONOMIA MACRO E REGIONALE

та ініціативи в Україні. Ключова мета розвитку цифрових рішень – зробити процес повернення та реінтеграції максимально зручним, прозорим та ефективним для громадян України.

Україні потрібна комплексна стратегія для зупинки міграційних втрат і повоєнного відновлення держави, що включатиме: забезпечення безпеки, прозорість влади та боротьбу з корупцією, створення сприятливого бізнес-середовища, модернізацію інфраструктури, соціальну підтримку родин, посилення соціальної взаємодії, створення перспектив для реалізації особистості на Батьківщині, а не за кордоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Ukraine Refugee Situation. (2025). Operational Data Portal. Вилучено з: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- [2] Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. (2022). European Union. EUR-Lex. https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_impl/2022/382/oj
- [3] Temporary protection for persons fleeing Ukraine - monthly statistics. (2025). Eurostat Statistics Explained. Вилучено з: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics
- [4] Council Implementing Decision (EU) 2025/1460 of 15 July 2025 extending the temporary protection introduced by Implementing Decision (EU) 2022/382. (2025). European Union. EUR-Lex. https://data.europa.eu/eli/dec_impl/2025/1460/oj
- [5] Михайлишина Д., Самойлюк М., Томіліна М., Мироненко О., Левченко Є. (2025). Українські біженці після трьох років за кордоном: скільки їх та хто повернеться? Четверта хвиля дослідження. Аналітична записка. Центр економічної стратегії. 2025. 102 с. https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/
- [6] Вимушене переміщення за кордон. (2025). Аналітичний звіт за результатами дослідження та моніторингових візитів. Омбудсман України, Cedos, Council of Europe. 2025. 110 с. <https://rm.coe.int/-10-03-v2-1-/1680b4e61d>.
- [7] Інфляційний звіт. Жовтень 2025 року. (2025). Національний банк України. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2025-Q4.pdf?v=14